

ONA TILI VA ADABIYOT DARSLARIDA AKTning O'RN

Eshnayeva Feruza Qarshiyevna

Ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

+99890 600-24-87

SamDChTI akademik litseyi

Annotatsiya: *Hozirgi kunda ta'lim tizimida ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligini oshirish uchun yangi innavatsion texnologiyalardan foydalangan holda dars o'tish keng joriy qilinmoqda. Bunday o'qitish metodi interfaol deb nomlanadi. Ona tili va adabiyot fanida bu metodlar yoshlar dunyoqarashining shakllanishida, og'zaki va yozma nutqining rivojlanishi va ravon bo'lishiga, darsda barcha o'quvchilar faol qatnashishiga, ularning o'zaro hamkorlikda bilim olishlariga yo'l ochib bermoqda. Darsda turli o'yin va og'zaki so'rovlar, "Klaster" va "Idrok xaritasi"ni yaratish, rasmlarga qarab gap tuzish, test savollarining turli darajalarini bajarish, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish dars samaradorligini oshiribgina qolmay, balki mashg'ulotning qiziqarli kechishiga sabab bo'ladi.*

Kalit so'zlar: *Ona tili, adabiyot, xususiy kompetensiya, kommunikativ, ta'limiy o'yinlar, metodika, dars samaradorligi, "Rolli o'yinlar", "Klaster", "Keys stade", "FSMU", "Venn diagramma", "Blits so'rov", "Charxpalak". "Zanjir", "Assisment"*

Yurtboshimiz Sh.M.Mirziyoyev: "Shuni unutmaslik kerakki, kelajagimiz poydevori bilim dargohlarida yaratiladi, boshqacha aytganda, xalqimizning ertangi kuni qanday bo'lishi farzandlarimizning bugun qanday ta'lim va tarbiya olishiga bog'liq" – deya bejizga ta'kidlamagan¹.

Ona tili va adabiyot darslarida har bir mavzuni axborot kommunikatsiya va ilg'or pedagogik texnologiya usullaridan foydalanib o'tish katta ahamiyatga ega. Davlat ta'lim standartlarida o'quvchilarning kommunikativ savodxonligini oshirish bosh maqsad qilib belgilangan. Buning uchun dars jarayonida elektron

darslik, qo'llanma, dars ishlanma, o'quv film, videodarslar, slaydlar va ko'rgazmali materiallar bo'lishi lozim. Dars jarayonida faqat o'tilayotgan mavzuga oid materiallardan – elektron dars ishlanmasi, multimediali vositalar yoki videofilm, o'quv filmlari, didaktik materiallardan foydalanish ta'lim sifati hamda samaradorligini ta'minlaydi. O'quvchi darsni ma'ruza shaklida eshitishdan ko'ra, slaydlar orqali ko'rib, ba'zi mashqlarni bevosita kompyuterda bajarsa, o'zlashtirishi osonlashadi.

¹ Mirziyoyev Sh.M. - “Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi” ma'ruzasi // Kuch adolatda gazetasi. №: 47. 2016 yil. 8 dekabr.

Hozirgi kun ta'limining asosiy maqsadlaridan biri dars jarayonida o'quvchilarni faollashtirish orqali ularga bilim olish yo'llarini o'rgatish, ta'lim jarayonida ilg'or pedagogik texnologiya usullarini samarali qo'llashdan iborat. Ona tili darslarida ta'limning interfaol usullaridan foydalanish o'quvchilarda mantiqiy, mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirib, guruhlarda va hamkorlikda ishlashga o'rgatadi. Dars jarayonida ta'limiy o'yinlarni samarali qo'llash orqali o'quvchilarda tezkorlik, topqirlik, sezgirlik, bilim olishga va fanga bo'lgan qiziqishlari yanada oshadi.

Dars jarayonida AKT va IPTlarni qo'llash orqali dars samaradorligini oshirishga muntazam e'tibor qaratilgan. Bugungi rivojlanib borayotgan mustaqil O'zbekistonimizda o'quvchi-yoshlarni ta'limga to'g'ri yo'naltirish juda katta ahamiyatga ega. Zero, yurtimizning kelajagi yoshlarimiz qo'lida. Ma'lumki, o'quvchilarimizning ko'p vaqtlari maktabda yoki litseyda o'tadi.

Ularning ta'lim olishini to'g'ri tashkil etish esa, biz o'qituvchilarning zimmasidagi yuksak burchdir. “Yomon o'qituvchi”- gapiradi. “Yaxshi o'qituvchi”- ko'rsatadi. Zamonaviy o'qituvchi esa dars jarayonlarida interfaol metodlardan samarali foydalangan holda o'quvchilar ongidagi bo'shliqni tezda anglab, chora topib, ilm-ma'rifat bilan to'ldiradi. Xo'sh, interfaol metodlar

ta'limda qanday samara beradi? Keling bu haqida to'xtalib o'tamiz. Interfaol metodlarning juda ko'p turlari mavjud. Masalan: Rolli o'yin, Davra suhbat, Bahs-munozara, Muammoli vaziyatlar, Zanjir, Blitz so'rov, Venn diagrammasi, Assisment texnologiyasi, Swot tahlil, Sinkvey va hakazo. Bu metodlardan ona tili va adabiyot darslarda foydalanish o'qitish mazmunini yaxshi o'zlashtirishga olib keladi. O'z vaqtida o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida samimiy aloqalar o'rnatiladi. O'qitish usullari ta'lim jarayonlarida turli xil ko'rinishlarda kechadi. (yakka, juft, guruh, katta guruhlarda) namoyon bo'ladi. O'quv jarayoni o'quv ehtiyojini qondirish bilan yuqori motivatsiyaga ega bo'ladi. Axborat berish, olish va qayta ishlash, o'zaro muloqatga kirish, fikr bildirish, fikr almashish kabi ko'nikmalarni shakllantiradi.

Metodlarimiz o'quv jarayonida qanday tashkil qilinadi?

“Rolli o'yin”- metodidan adabiyot darslarida yozuvchilarimiz yozgan drammatik asarlarni dars jarayonida sahnalashtiriladi. Buning uchun o'quvchilardan asarni to'liq o'rganib chiqish talab qilinadi. Bu o'quvchilarda aktyorlik mahoratini shakllantiradigan metodlardan biridir.

“Muammoli vaziyatlar”- metodining juda ko'p turlari mavjud. “Keys stade”, “FSMU” bularning barchasi muammoning kelib chiqishi, sabablari va yechimini o'rganadi. Ko'pincha bu metodni adabiyot darslarida qo'llaymiz. Yozuvchi yozgan asarlarning ibtidosi va intihosidagi muammoli vaziyatlarni o'qituvchi va o'quvchi hamkorligida o'rganib chiqiladi va xulosa tariqasida so'z o'quvchilarga beriladi. Bu esa o'quvchilar qalbidagi hayot atalmish buyuk bir jarayonga o'zining munosabatini bildirishga undaydi. To'g'ri va egri yo'l nima ekanini tushunishga yo'l ko'rsatadi.

F.S.M.U metodining tavsifi: Bu metod mashg'ulotda o'rganilayotgan mavzuning muhokamasi jarayonida unga doir masalalar bo'yicha talabalar o'z [fikrlarini bayon qilishlari](#), shu fikrlarni asoslovchi sabablarni ko'rsatishlari, ularni tasdiqlovchi misollarni keltirishlari va pirovardida umumlashtiruvchi xulosalar chiqarishlarini o'rgatish va mashq qildirish metodidir. Bu metod [talabalarni erkin fikrlashga](#), o'z fikrini himoya qilishga va boshqalarga o'z

fikrini o'tkazishga, ochiq holda bahslashishga, bahs-munozara madaniyatiga, shu bilan bir qatorda, talabalar tomonidan o'quv jarayonida egallangan bilimlarni tahlil etishga va o'zlashtirish darajasini aniqlashga, baholashga o'rgatadi.

FSMU metodining umumiy sxemasi:

F – fikringizni bayon eting;

S – fikringizni asoslovchi sabab ko'rsating;

M – ko'rsatgan sababingizni tasdiqlovchi misol keltiring;

U – fikringizni umumlashtiring;

FSMU metodini amalda qo'llash namunasi: O'qituvchi quyidagiga o'xshagan vazifalar yozilgan tarqatma materiallarni oldindan tayyorlab, mashg'ulot vaqtida kichik guruhlariga yoki alohida talabalarga tarqatadi:

1-vazifa. "Alisher Navoiyning "Xamsa" dostoni" yuzasidan fikrlaringizni FSMU metodi bo'yicha bayon eting.

F-_____

S-_____

M-_____

U-_____

"Venn diagramma"- bu solishtirma metod, Bu metod orqali yozuvchi va shoirlar hayoti, ular yozgan asarlar solishtiriladi. O'xshash va farqli jihatlari ko'rib chiqiladi. Metodning maqsadi o'quvchilarda topqirlikni, solishtirib o'qish, bilimlarni yanada oshirish kabi ko'nikmalarni shakllantiradi.

"Blits so'rov" metodidan adabiyot darslarda ham ona tili darslarida ham foydalansa bo'ladi. Masalan: Adabiyot darslarida adabiy janrlarni o'qitishda jumladan, ertak, doston, hikoya, qissa, roman va xakazo. Ona tilidan esa, so'z turkumlarining guruhlarini aniqlashda foydalanish mumkin. "Blits so'rov" metodi o'quvchilar qalbida ona tili va adabiyot yanada chuqurroq o'rganishga undaydi. Bu metodni mavzuni mustahkamlash darslarida foydalansa bo'ladi.

"Charxpalak". Ushbu texnologiya o'quvchilarni o'tilgan mavzularni esga olish, mantiqan fikrlab, berilgan savollarga mustaqil ravishda to'g'ri javob berish

va o'z-o'zini baholashga o'rgatishga hamda qisqa vaqt ichida o'qituvchi tomonidan barcha o'quvchilarning bilimlarini baholashga qaratilgan. Bu usulni qo'llashdan maqsad o'quvchilarni dars jarayonida mantiqiy fikrlash, o'z fikrlarini mustaqil ravishda erkin bayon eta olish, o'zlarini baholash, yakka va guruhlarda ishlash, boshqalar fikriga hurmat bilan qarash, ko'p fikrlardan keraklisini tanlab olishga o'rgatishdir. Ushbu texnologiya ona tili va adabiyot darslarining boshlanishi va oxirida yoki biron-bir bo'lim tugallanganda o'tilgan mavzuning o'quvchilar tomonidan qay darajada o'zlashtirilganlik darajasini baholash, takrorlash, mustahkamlash uchun mo'ljallangan.

“Charxpalak” texnologiyasidan foydalangan holda mashg'ulot o'tkazish uchun o'quvchilarga quyidagicha vazifa berish mumkin:

Mavzu: So'z ma'nosining ko'chish usullari.

Vazifa: Berilgan gaplardagi ma'no ko'chish usullarini aniqlab, tegishli katakka “+” yoki “*” belgisini qo'yning.

Misollar	Metafora	Metoni- miya	Sinek- doxa	Vazifa- doshlik
Zal oyoqqa turdi.		*		
Mungli kuy yurakni tirnar edi.	*			
Besh qo'l barobar emas.			*	
Sizning tomingizda buyuk bobokalonlarimiz qoni oqmoqda.				*
Futbolchilarimiz chap qanotdan hujum uyushtirdilar.	*			
Mabodo “Besh bolali yigitcha” kelmadimi?		*		
Quyoshning oltin qalami nur taratar edi.	*			
Ko'chalarni chiroqlar yop-yorug' qilib turibdi.				*

Alisher Navoiyni so'nggi yo'lga kuzatishga butun Hirot yig'ilgan edi.		*		
O'n qo'li – o'n hunar.			*	

Baholash:

9-10 ta to'g'ri javob – “a'lo”

7-8 ta to'g'ri javob – “yaxshi”

6 ta to'g'ri javob – “qoniqarli”

“Zanjir”— metodi esa butun boshli sinf o'quvchilarini darsga jalb etishni ko'zda tutadi. Metodani qo'llashdan oldin indinga o'tiladigan mavzu uy vazifasi sifatida va mavzuda biror bir ma'lumot qolmagan holda o'quvchilarga tarqatma sifatida beriladi.

“Assiment”— metodi o'quvchilarning olgan bilimlarini tez baholash imkonini beradi. Bunda shoir , yozuvchilarning asari yoki she'rlar bitta test , baytining ma'lum bir so'zlari tushirilgan yoki adiblarning bu yil tavalludining necha yilligi kabi savollar beriladi. Sanalib o'tilgan metodlarimiz ayniqsa, ta'lim jarayonida katta ahamiyatga ega .

Bu metodlar orqali o'quvchilar faqat bilim olib qolmasdan olgan bilimlarini kelajakda qo'llay olish malakasini rivojlantiradi. Hayotga pozitiv nigoh bilan qarashga o'rganadi. Men o'ylaymanki, bu kabi ta'limiy metodlar umumiy o'rta ta'lim maktablarda , ta'lim jarayonida darsliklarda berilgan mavzular asosida metodga solinib kitobcha holatida darsliklar bilan birga o'quv jarayonida qo'llansa, ta'lim sifatimiz yanada oshishiga ishonch bildiraman. Zero, Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov aytganidek: Agar bolalar erkin fikrlashni o'rganmasa, berilgan ta'lim samarasi past bo'lishi muqarrar.²

² Karimov I. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. –Toshkent: Ma'naviyat, 2008.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi 2017-yil 7-fevraldagi farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni va "Kadrlar Tayyorlash Milliy Dasturi". –Toshkent. 1997.
3. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
4. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni va "Kadrlar Tayyorlash Milliy Dasturi". –Toshkent. 1997.
5. Begimqulov U. Pedagogik ta'limda zamonaviy texnologiyalar. "Pedagogik ta'lim" jurnali. 2005, 6-son, 15-17-betlar.
6. Innovatsion texnologiyalar yordamida ta'lim samaradiligini oshirish yo'llari. Tuzuvchi: R.Ishmuxammedov. -T.: 2003. 3-11-betlar.